

УДК 342.56

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.3.2>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Антонов А.,

аспірант Київського міжнародного університету

ORCID: 0000-0003-3876-5490

Антонов А. Адміністративно-процесуальна діяльність державних органів у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності.

Статтю присвячено комплексному аналізу адміністративно-процесуальної діяльності державних органів у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності як «динамічного зрізу» їхньої компетенції. Показано, що в умовах сьогодення ефективність адміністративного провадження безпосередньо впливає на реальність конституційних гарантій права власності та рівень довіри до публічної адміністрації. Розкрито специфіку множинності суб'єктів адміністративної юрисдикції, які залучені до розгляду справ, пов'язаних із посяганнями на різні види майна, та охарактеризовано особливу роль Національної поліції як ключового суб'єкта первинного реагування і процесуального «інтегратора» в цій сфері.

Проаналізовано структуру провадження у справах про адміністративні правопорушення у майновій сфері та зміст основних заходів забезпечення провадження. Обґрунтовано, що саме початкова стадія провадження концентрує основний масив процесуальних дій поліції й визначає подальшу якість розгляду справи. Окрему увагу приділено інституційній взаємодії Національної поліції з Державною службою з питань праці, органами рибохорони, лісового та екологічного контролю, податковими органами у справах за ст.ст. 47–51-4 КУпАП. Зроблено висновок про наявність асиметрії між обсягом адміністративної юрисдикції різних органів та їхніми процесуальними повноваженнями, що породжує ризики фрагментації практики й «прогалин юрисдикції» та зумовлює потребу подальшого нормативного узгодження й посилення процесуальних гарантій у справах, пов'язаних із посяганнями на право власності.

Додатково запропоновано критерії оцінки законності та ефективності адміністративно-процесуальної діяльності в аналізованій сфері: коректність кваліфікації правопорушень і пропорційність застосованих заходів адміністративного впливу; реалізація повноважень виключно в межах наданої компетенції; суворе дотримання процесуальних строків та вимог КУпАП. Аргументовано доцільність удосконалення організаційно-правових механізмів діяльності Національної поліції та інших органів адміністративної юрисдикції шляхом підвищення якості підготовки кадрів, цифровізації процедур фіксації та обліку правопорушень, посилення міжвідомчої координації й адаптації строків та процедур розгляду справ до сучасних безпекових викликів з метою забезпечення реальної дії гарантій права власності.

Ключові слова: адміністративно-процесуальна діяльність, адміністративні правопорушення, власність, право власності, адміністративна юрисдикція, адміністративне затримання, Національна поліція, компетенція.

Antonov A. Administrative and procedural activities of state bodies in cases of administrative violations in the field of property rights protection.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the administrative and procedural activities of state bodies in cases of administrative offenses in the field of property rights protection as a «dynamic cross-section» of their competence. It is shown that in today's conditions, the effectiveness of administrative proceedings directly affects the reality of constitutional guarantees of property rights and

the level of trust in public administration. The specifics of the multiplicity of subjects of administrative jurisdiction involved in the consideration of cases related to encroachments on various types of property are revealed, and the special role of the National Police as a key subject of initial response and procedural «integrator» in this sphere is characterized.

The structure of proceedings in cases of administrative offenses in the property sphere and the content of the main measures to ensure proceedings are analyzed. It is substantiated that it is the initial stage of proceedings that concentrates the bulk of the police's procedural actions and determines the further quality of the case consideration. Particular attention is paid to the institutional interaction of the National Police with the State Labor Service, fisheries protection, forestry and environmental control authorities, and tax authorities in cases under Articles 47–51-4 of the Code of Administrative Offenses. It is concluded that there is asymmetry between the scope of administrative jurisdiction of different authorities and their procedural powers, which creates risks of fragmentation of practice and «jurisdictional gaps» and necessitates further regulatory harmonization and strengthening of procedural guarantees in cases involving infringements of property rights.

In addition, criteria for assessing the legality and effectiveness of administrative procedural activities in the area under review were proposed: correct classification of offenses and proportionality of administrative measures applied; exercise of powers exclusively within the limits of the competence granted; strict compliance with procedural deadlines and requirements of the Code of Administrative Offenses. The expediency of improving the organizational and legal mechanisms of the National Police and other administrative jurisdiction bodies by improving the quality of training, digitizing the procedures for recording and accounting for offenses, strengthening interagency coordination, and adapting the deadlines and procedures for considering cases to current security challenges in order to ensure the effective enforcement of property rights guarantees.

Key words: administrative and procedural activities, administrative offenses, property, property rights, administrative jurisdiction, administrative detention, National Police, competence.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження адміністративно-процесуальної діяльності державних органів у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності зумовлюється поєднанням кількох взаємопов'язаних чинників: конституційним визнанням права власності як одного з базових благ, поглибленням майнової диференціації суспільства, зростанням кількості деліктів майнового характеру в умовах воєнного стану та загальної соціально-економічної нестабільності, а також необхідністю посилення довіри громадян до механізмів публічно-правового захисту їх майнових прав. Попри тривалу дію КУпАП та наявність усталених підходів до тлумачення його норм, практика розгляду справ, пов'язаних із посяганнями на власність, виявляє низку системних проблем: фрагментацію адміністративної юрисдикції між різними органами, асиметрію між обсягом їх компетенції та реальними процесуальними повноваженнями, складнощі дотримання процесуальних строків і гарантій справедливого розгляду в умовах воєнних та інфраструктурних викликів, а також нерівномірність правозастосування у справах одних і тих самих категорій. За таких обставин особливого значення набуває комплексний аналіз адміністративно-процесуальної діяльності, насамперед Національної поліції як ключового суб'єкта первинного реагування на адміністративні проступки майнового характеру, з'ясування реальних меж її юрисдикції та процесуальних можливостей, а також виявлення організаційно-правових дисбалансів у взаємодії з іншими органами публічної адміністрації. Це створює наукове підґрунтя для оновлення моделі адміністративно-правової охорони права власності, удосконалення процедур виявлення, фіксації, розгляду та виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення, посилення гарантій права власності та забезпечення належного балансу між ефективністю державного реагування й дотриманням прав людини.

Стан опрацювання проблематики. Питання присвячені проблематиці адміністративної відповідальності та діяльності державних органів у справах про адміністративні правопорушення ґрунтовно розроблялися у працях В. Авер'янова, О. Бандурки, Ю. Битяка, Т. Коломоєць, О. Остапенка, В. Котенко, М. Тищенко та ін. дослідників. Водночас більшість робіт зосереджена або на загальнотеоретичних аспектах адміністративної юрисдикції, або на окремих складах адміністративних проступків чи інституційних особливостях діяльності поліції, тоді як комплексний аналіз адміністративно-процесуальної діяльності державних органів саме у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності, з урахуванням множинності суб'єктів юрис-

дикції, асиметрії їх повноважень та сучасних умов воєнного стану, залишається фрагментарним і потребує подальшого наукового опрацювання.

Мета статті полягає у комплексному аналізі адміністративно-процесуальної діяльності державних органів у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності, з'ясуванні ролі Національної поліції України в цьому механізмі та формулюванні пропозицій щодо її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. У широкому розумінні адміністративно-процесуальна діяльність державних органів є механізмом процесуального забезпечення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб у їх взаємовідносинах з органами публічної адміністрації під час виявлення, розгляду та виконання рішень у справах про адміністративні правопорушення, що посягають на власність. У цьому контексті сучасна адміністративно-правова доктрина України пов'язує з терміном «адміністративна юрисдикція» специфічний вид діяльності органів публічної влади, під якою доцільно розуміти встановлене законом коло повноважень органів державного управління, органів місцевого самоврядування, а також судів щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, вирішення індивідуальних адміністративних спорів та застосування передбачених законом заходів адміністративного примусу і відповідальності. Отже, адміністративна юрисдикція охоплює як компетенцію (сукупність матеріальних і процесуальних повноважень), так і власне правозастосовну діяльність відповідних суб'єктів, що реалізується в межах адміністративного провадження та завершується винесенням юридично обов'язкових рішень.

Специфіка адміністративної юрисдикції у сфері охорони права власності полягає у множинності суб'єктів, наділених відповідними повноваженнями. До них належать: місцеві загальні суди, Державна служба України з питань праці, органи рибохорони Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, Державне агентство лісових ресурсів України, Державна екологічна інспекція України, органи Національної поліції, Державна податкова служба України та ін. суб'єкти, перелік яких закріплено у нормах Глави 17 КУпАП. Водночас у контексті адміністративно-правової охорони права власності особливу роль відіграє Національна поліція України, оскільки саме її підрозділи найчастіше здійснюють первинне виявлення і документування адміністративних проступків майнового характеру, забезпечують оперативне реагування на звернення громадян та виконання значної частини юрисдикційних рішень.

Адміністративно-процесуальна компетенція органів Національної поліції у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності проявляється у сукупності закріплених у законодавстві юрисдикційних повноважень: складати протоколи про адміністративні правопорушення; здійснювати адміністративне затримання та особистий огляд у випадках, встановлених законом; вилучати знаряддя правопорушення чи предмети, які є знаряддям або безпосереднім об'єктом посягання; розглядати окремі категорії справ і виносити постанови про накладення адміністративних стягнень; забезпечувати виконання таких постанов; вносити подання щодо усунення причин і умов, які сприяли вчиненню правопорушень у сфері власності. Таким чином, адміністративно-процесуальна діяльність поліції у цій сфері є комплексною та охоплює фактично всі стадії провадження.

Проаналізувавши правову літературу ми можемо виділити чотири стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення: порушення справи про адміністративне правопорушення; розгляд справи; оскарження постанови у справі та перегляд постанови; виконання постанови [1; 4; 9]. Розглянемо детальніше кожен з цих стадій.

Перша стадія (початкова) – стадія порушення справи. На цій стадії уповноважені посадові особи органів Національної поліції, Державної податкової служби України, громадські інспектори з охорони довкілля, державні інспектори з питань інтелектуальної власності та державні інспектори сільськогосподарства фіксують факт вчинення правопорушення (як правило, шляхом складання протоколу), здійснюють збір доказів, забезпечують збереження речових доказів, майна тощо. У сфері охорони права власності особливої ваги набувають процесуальні дії, спрямовані на встановлення розміру заподіяної шкоди, уточнення форми власності майна (державна, комунальна, приватна), ідентифікацію власника або законного володільця.

Друга стадія – стадія розгляду справи по суті компетентним органом (посадовою особою). Вона передбачає аналіз зібраних матеріалів, оцінку доказів з позицій їх належності, допустимості й достовірності, заслуховування пояснень правопорушника, потерпілого, інших учасників

процесу, вирішення клопотань, після чого виноситься постанова. У справах про адміністративні правопорушення, орган (посадова особа) виносить одну з таких постанов: про накладення адміністративного стягнення; про застосування заходів впливу; про закриття справи. З огляду на що зазначена стадія включає три етапи: підготовку справи до розгляду, розгляд справи і прийняття по ній постанови [13, с. 183]. Відзначимо, що у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності саме на цій стадії забезпечується реалізація принципу індивідуалізації відповідальності, оцінка характеру й ступеня суспільної небезпеки діяння, врахування особи правопорушника, обставин, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність.

Третя стадія перегляду постанови у справі є факультативною. Вона реалізується шляхом подання скарги особою, щодо якої винесено постанову, або внесення прокурором протесту. Перегляд забезпечує інстанційний контроль за законністю й обґрунтованістю юрисдикційних рішень, слугує процесуальною гарантією дотримання права на справедливий розгляд справи, особливо у ситуаціях, коли йдеться про втручання у право власності (наприклад, конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення).

Завершальною стадією провадження є виконання постанови. Вона включає діяльність органів Національної поліції, органів державної виконавчої служби, інших суб'єктів, спрямовану на реальну імплементацію застосованих адміністративних стягнень. У площині захисту права власності виконання постанови нерідко пов'язане також із забезпеченням відшкодування завданої шкоди. На відміну від вироків судів, які за загальним правилом підлягають виконанню лише після закінчення строку на їх оскарження (апеляційне, касаційне), постанови про накладення стягнень є актами управління і набувають чинності негайно. Положеннями КУпАП встановлено давність виконання постанов про накладення адміністративних стягнень. Не підлягає виконанню постанова, якщо її не було звернуто до виконання протягом трьох місяців з дня винесення. У разі припинення виконання постанови або відстрочки її виконання перебіг строку давності зупиняється [3, с. 156].

Отже, адміністративно-процесуальна діяльність державних органів у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності – це системна правозастосовна діяльність, що розгортається через послідовні стадії провадження, має чітко визначений нормативний порядок та забезпечує реалізацію матеріальних норм, спрямованих на охорону власності. Її ефективність безпосередньо залежить від рівня процесуальної регламентації, дотримання принципів законності, змагальності, об'єктивності й неупередженості, а також від реального забезпечення прав і законних інтересів учасників провадження. Адміністративно-процесуальна діяльність органів Національної поліції та інших суб'єктів адміністративної юрисдикції у справах, пов'язаних із посяганнями на власність, повинна забезпечувати дотримання права особи знати, у вчиненні якого правопорушення її підозрюють, користуватися правовою допомогою, надавати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання і відводи, оскаржувати постанову у справі. Водночас власник або законний володілець майна має бути належним чином поінформований про перебіг і результати провадження, про прийняті рішення щодо вилученого майна, конфіскації чи повернення предметів посягання.

Необхідно наголосити, що адміністративна юрисдикція у сфері охорони права власності виконує не лише каральну функцію. Кожне провадження у справі про адміністративне правопорушення майнового характеру має розглядатися державними органами як можливість для виявлення системних проблем у сфері управління майном (недоліки охорони об'єктів державної чи комунальної власності, прогалини у регулюванні правил благоустрою, слабкі місця у контролі за використанням земель, природних ресурсів тощо) і формування рекомендацій щодо їх усунення. Подання органів Національної поліції, адресовані підприємствам, установам, органам місцевого самоврядування, мають стати інструментом неформального, але дієвого впливу на причини й умови, що породжують адміністративні делікти у сфері власності.

Ми дотримуємось позиції, згідно якої діяльність держави, спрямована на охорону права власності, запобігання, припинення, виявлення та розкриття адміністративних правопорушень у майновій сфері, а також на здійснення виховного впливу на осіб, які їх вчиняють, має складний, багатоелементний характер. У цьому контексті до адміністративно-процесуальної компетенції державних органів відносять кілька взаємопов'язаних напрямів діяльності, які безпосередньо стосуються охорони права власності, зокрема:

- загальна та індивідуальна профілактична діяльність – здійснення систематичної роботи із попередження адміністративних правопорушень у сфері охорони права власності через правопросвітні заходи, участь у програмах «безпечна громада», аналіз причин та умов вчинення деліктів на конкретній території, індивідуальну профілактику щодо осіб, схильних до вчинення майнових правопорушень;
- виявлення та припинення адміністративних проступків, що посягають на право власності – оперативне реагування на повідомлення громадян, фіксація фактів протиправних посягань, документування складу правопорушення, застосування передбачених законом заходів забезпечення провадження;
- процесуальне сприяння іншим органам – взаємодія з органами місцевого самоврядування, органами державного нагляду й контролю, підприємствами, установами та організаціями щодо усунення причин та умов адміністративних правопорушень, пов'язаних з порушенням режиму власності.

Реалізація наведених напрямів діяльності у сукупності характеризує рівень активності та ефективності держави в охороні права власності й може розглядатися як один із ключових індикаторів спроможності публічної адміністрації забезпечувати належний правопорядок у майновій сфері.

Чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення істотно розширює коло спеціальних завдань у сфері охорони права власності, покладених на органи Національної поліції та інші органи адміністративної юрисдикції. Так, процесуальні правомочності поліцейських у сфері адміністративної юрисдикції конкретизуються нормами КУпАП і відомчими нормативно-правовими актами. Серед них можна виділити наступні блоки повноважень:

- складення протоколів про адміністративні правопорушення – поліцейські уповноважені фіксувати факти вчинення адміністративних проступків, у тому числі пов'язаних із посяганнями на власність, шляхом оформлення відповідних протоколів, у яких відображаються обставини діяння, дані про правопорушника, потерпілого, свідків, ознаки об'єкта посягання, розмір шкоди тощо;
- застосування заходів забезпечення провадження – адміністративне затримання в установлених законом межах часу, привід, тимчасове вилучення речей і документів, особистий огляд та огляд речей, огляд транспортних засобів, тимчасове обмеження доступу до певних об'єктів, якщо це необхідно для запобігання подальшому посяганням на майно;
- перевірка документів та ліцензійно-дозвільних матеріалів – зокрема у випадках, коли є підстави вважати, що особа здійснює діяльність, пов'язану з підвищеним ризиком для права власності (охоронна діяльність, поводження з окремими видами майна, експлуатація спеціальних об'єктів), без належних правових підстав;
- витребування пояснень, довідок, документів – у межах провадження поліцейські мають право одержувати від громадян, посадових осіб, представників юридичних осіб інформацію, необхідну для всебічного з'ясування обставин делікту, у тому числі щодо правового статусу того чи іншого майна, підстав його використання або перебування у володінні правопорушника.

Важливо наголосити, що реалізація зазначених повноважень пов'язана із потенційним втручанням у сферу основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на повагу до приватного життя, недоторканності житла, свободи пересування, а також права власності. Тому адміністративно-процесуальна діяльність Національної поліції має будуватися на засадах законності, пропорційності, мінімальної необхідності обмежень і суворого дотримання процедурних гарантій (належне документування, роз'яснення прав і обов'язків, можливість оскарження дій посадових осіб, судовий контроль тощо).

Аналіз положень КУпАП щодо органів, уповноважених складати протоколи про адміністративні правопорушення (ст. 255 КУпАП), та органів, уповноважених розглядати відповідні справи (Глава 17 КУпАП), дає підстави констатувати певну асиметрію між межами адміністративної юрисдикції органів Національної поліції та межами її процесуальних повноважень у справах, що стосуються охорони права власності. Вона впливає з установленого законодавцем розмежування функцій щодо: фіксації правопорушення (складання протоколу, застосування заходів забезпечення провадження) і вирішення справи по суті (винесення постанови про накладення стягнення чи закриття провадження). Унаслідок такого підходу уповноважені на те посадові особи органів Національної поліції нерідко наділені правом складати протоколи щодо значної частини правопо-

рушень, які прямо або опосередковано посягають на власність (дрібне викрадення чужого майна, порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, порушення прав на геопросторові дані та метадані тощо), однак повноваження розглядати такі справи й ухвалювати по них рішення належать здебільшого суддям районних, районних у містах, міських чи міськрайонних судів, інколи – іншим органам виконавчої влади. Навпаки, щодо окремих складів адміністративних правопорушень у суміжних із власністю сферах (земельні, лісові, водні, природоохоронні відносини) посадові особи органів Національної поліції взагалі не визначені суб'єктами складання протоколів, хоча фактично саме її працівники часто першими виявляють такі порушення в ході несення служби.

Розподіл процесуальної компетенції між різними органами добре простежується на групах правопорушень, де об'єктом охорони є окремі види майна чи майнових прав. Для одних складів деліктів (ст.ст. 51, 51-4) КУпАП передбачає, що протоколи складають посадові особи Національної поліції, а справи розглядають суди загальної юрисдикції; для інших (ст.ст. 47–50) – протоколи оформлюють інспектори центральних органів виконавчої влади, які ж і приймають рішення у справах; у третій групі (ст. 51-2) випадків наявне поєднання: протокол може складати як поліція, так і інші органи, тоді як розгляд справи віднесено до компетенції суду. Таке неоднорідне нормативне розмежування призводить до того, що фактичні межі адміністративної юрисдикції Національної поліції у сфері охорони права власності не збігаються повністю з межами її адміністративно-процесуальних можливостей. З одного боку, поліція виконує ключову роль на початковій стадії провадження, фіксуючи значну частину правопорушень майнового характеру; з іншого – остаточні юрисдикційні рішення з багатьох таких справ приймають інші органи. Це об'єктивно зумовлено галузевим принципом організації публічного управління (наявністю спеціалізованих органів виконавчої влади, що реалізують державну політику в конкретних сферах), однак породжує й низку проблем: фрагментацію правозастосовної практики, ризики різотлумачення однакових складів правопорушень різними органами, створення для осіб додаткових перешкод у чіткому усвідомленні того, до якого саме органу компетентно звертатися за захистом прав чи вирішенням справи, а також небезпеку виникнення «прогалин юрисдикції», коли жоден орган «*de facto*» не забезпечує належного реагування.

На перший погляд відсутність у Національної поліції повноважень щодо розгляду значної частини справ про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності могла б трактуватися як певне звуження кола завдань цього органу. Однак більш уважний аналіз норм КУпАП і спеціального законодавства дає підстави для протилежного висновку. Саме широкий спектр складів адміністративних правопорушень майнового характеру, за якими поліцейські уповноважені виявляти делікти, фіксувати їх шляхом складання протоколів та застосовувати заходи забезпечення провадження, свідчить про істотне розширення обсягу завдань, що постають перед Національною поліцією на різних стадіях провадження у справах про адміністративні проступки. До того ж виявлена вище певна невідповідність між межами адміністративної юрисдикції різних органів та змістом їх адміністративно-процесуальних повноважень ще раз підкреслює специфічний характер завдань, покладених на поліцію в механізмі адміністративно-правової охорони права власності.

Зазначені завдання конкретизують зміст основних функцій органів Національної поліції у сфері охорони права власності, окреслених у попередньому підрозділі цієї дисертаційної роботи, – насамперед функції виявлення й фіксації правопорушень майнового характеру та функції здійснення процесуальних дій у межах провадження у справах про такі делікти. Якщо компетенція визначає «що» саме має робити орган, то адміністративно-процесуальна діяльність відповідає на питання «як», «у якій послідовності» та «з використанням яких інструментів» реалізуються відповідні завдання. Таким чином, для органів Національної поліції ключове значення має початкова стадія провадження у справах про адміністративні правопорушення – стадія порушення справи, оскільки саме на ній концентрується основний масив адміністративно-процесуальної діяльності поліції у сфері охорони права власності. Початкова стадія охоплює комплекс процесуальних дій, спрямованих на встановлення обставин правопорушення, їх юридичну оцінку, фіксацію доказів і оформлення результатів належним процесуальним документом – протоколом про адміністративне правопорушення. Протокол є єдиною формалізованою підставою для подальшого провадження у справі про адміністративне правопорушення. Від того, наскільки грамотно він складений, залежить правильність розгляду справи по суті та обґрунтованість застосування стягнення [7,

с. 165]. До змісту аналізованої стадії належать: отримання інформації про можливе посягання на власність (звернення громадян, повідомлення інших органів, безпосереднє виявлення працівником поліції); перевірка її достовірності; з'ясування часу, місця, способу та інших істотних обставин вчинення проступку; встановлення особи правопорушника і потерпілого; фіксація розміру завданої шкоди; збір пояснень, характеристик та інших відомостей, необхідних для правильної кваліфікації діяння.

Вітчизняний законодавець не завжди вживає термін «адміністративне розслідування» щодо проваджень у справах про адміністративні правопорушення, у тому числі пов'язаних із посяганням на право власності. Проте це не означає відсутності фактичної діяльності із збирання та аналізу доказів під час порушення справи про адміністративне правопорушення. Навпаки, зміст цієї стадії фактично включає всі основні елементи адміністративного розслідування: від фіксації події проступку, з'ясування даних про особу порушника, потерпілого, свідків до систематизації отриманої інформації та її відображення у процесуальних документах, які повинні містити дані, перелічені у ст. 256 КУпАП. Практика розгляду справ про дрібне викрадення чужого майна за ст. 51 КУпАП свідчить, що суди нерідко визнають протоколи такими, що не відповідають вимогам закону (через невідповідність фабули правопорушення диспозиції статті, складення протоколу не уповноваженою на те посадовою особою тощо), що стає підставою для закриття провадження або повернення протоколу про адміністративне правопорушення до відповідного правоохоронного органу для належного оформлення [11; 12].

Особливість провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності полягає також у часових межах, відведених для реагування уповноважених органів. Загальне правило про невідкладне складання протоколу після виявлення правопорушення, закріплене у нормах КУпАП та деталізоване у відомчих інструкціях МВС щодо оформлення матеріалів, поєднується з вимогою дотримання встановлених законом строків розгляду справи. Відповідно до ст. 277 КУпАП для правопорушень, що посягають на право власності, застосовується саме загальний п'ятнадцятиденний строк з дня одержання протоколу та інших матеріалів органом (посадовою особою), правомочним розглядати справу, без запровадження спеціальних (скорочених) строків для цієї категорії деліктів. Формально такий строк виглядає достатнім для збирання й оцінки доказів, але в умовах дії правового режиму воєнного стану, систематичних перебоїв з електропостачанням, обмеження доступу до реєстрів, ускладненої логістики й комунікацій на окремих територіях його дотримання на практиці нерідко виявляється проблематичним. За наявності потреби в додатковому з'ясуванні даних про особу правопорушника, проведенні експертної оцінки майна, уточненні розміру завданої шкоди, витребуванні інформації від інших органів реальний обсяг процесуальної роботи не завжди співвідноситься з відведеним часовим проміжком. Порушення цього строку, зі свого боку, сприймається судами як істотний процесуальний недолік і може призводити до закриття провадження або скасування постанов, що об'єктивно вимагає від посадових осіб поліції не лише високого рівня професійної підготовки та вміння оперативно орієнтуватися в нормах матеріального й процесуального права, а й налагодженої взаємодії з іншими органами та суб'єктами в умовах підвищеного навантаження й об'єктивних воєнних обмежень. У таких умовах саме під час складання протоколу концентрується значна частина завдань щодо всебічного та своєчасного з'ясування обставин адміністративного проступку, викриття винних осіб та вчинення необхідних процесуальних дій. Початкова стадія вимагає не лише оперативного реагування на факт посягання на власність, а й чіткої внутрішньої організації роботи самого органу поліції як суб'єкта адміністративної юрисдикції: координації дій чергових частин, дільничних офіцерів, патрульних підрозділів, оперативних служб, забезпечення належного обліку правопорушень і руху матеріалів.

Окремий вимір адміністративно-процесуальної діяльності органів Національної поліції у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності становить застосування передбачених КУпАП заходів забезпечення провадження. Поліцейські вправі в межах ст.ст. 260, 261 та 262 КУпАП застосовувати адміністративне затримання, проводити особистий огляд особи, огляд речей, що знаходяться при ній, та, за наявності передбачених законом підстав, огляд транспортних засобів, тимчасове вилучення речей і документів, які можуть бути предметом чи знаряддям правопорушення або мають доказове значення. У справах про посягання на майно йдеться, як правило, про вилучення викрадених речей, знарядь доступу до приміщень чи транспортних засобів, підроблених документів на майно тощо. Застосування кожного із зазначених

заходів має здійснюватися в процесуальній формі, передбаченій КУпАП: складення відповідного протоколу, зазначення в ньому підстав та мотивів дії, часу і місця її вчинення, даних про посадову особу та про особу, щодо якої застосовано захід, а також роз'яснення їй прав та обов'язків. Ст. 261 КУпАП окремо вимагає складення протоколу про адміністративне затримання та негайного повідомлення родичів затриманого, а за загальним правилом – також інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги [8].

Щодо юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців Національна поліція, у межах повноважень, визначених спеціальним законодавством, може здійснювати огляд приміщень, територій, місць зберігання товарно-матеріальних цінностей, транспортних засобів, якщо це прямо передбачено законом і необхідно для документування правопорушень у сфері охорони права власності. У разі виявлення таких правопорушень застосовуються тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів та інших речей з метою недопущення подальшого заподіяння шкоди правам власників чи іншим учасникам майнових відносин. Усі ці дії, відповідно до ст. 260 КУпАП, повинні здійснюватися з урахуванням можливості подальшого відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконним застосуванням заходів забезпечення провадження.

Адміністративне затримання є одним з обмежувальних заходів адміністративного примусу, який застосовується всупереч волі та бажанню порушника і полягає у тимчасовому обмеженні свободи пересування і місцезнаходження [2]. Адміністративне затримання виконує комплексну функцію. Воно, по-перше, забезпечує негайне припинення посягання на майно та запобігання його продовженню, а по-друге – створює належні процесуальні умови для ідентифікації особи порушника, встановлення обставин події, проведення оглядів та вилучень, необхідних для належного оформлення матеріалів. Згідно зі ст. 262 КУпАП, Національна поліція є одним із ключових суб'єктів, уповноважених на адміністративне затримання осіб, які вчинили адміністративне правопорушення у сфері охорони права власності. Строки затримання у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності не можуть перевищувати трьох годин, їх продовження не допускається.

Адміністративне затримання виступає інструментом оперативного реагування на посягання на власність, насамперед у ситуаціях, коли правопорушення має триваючий характер або супроводжується загрозою життю чи здоров'ю людей, надаючи уповноваженим поліцейським можливість негайно припинити делікт і забезпечити належне оформлення матеріалів провадження. Водночас установлені законом часові межі такого затримання, що зумовлюють обов'язок якнайшвидшого доставлення особи до відповідного підрозділу чи уповноваженої посадової особи, мають виразне гарантійне спрямування й слугують запобіжником від свавільного або непропорційного обмеження особистої свободи. Це набуває особливої ваги у справах про посягання на право власності, де інституційна зацікавленість правоохоронних органів у «підстрахуванні» шляхом більш тривалого тримання особи є об'єктивно високою й потребує урівноваження чіткими процесуальними приписами.

Адміністративне затримання у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності тісно пов'язане з іншими заходами забезпечення: особистим оглядом, оглядом речей і транспортних засобів, вилученням речей та документів тощо. Зазвичай ці заходи забезпечення проводяться у безпосередньому часовому та логічному зв'язку із затриманням: саме у період перебування особи у статусі затриманого поліцейські фіксують наявність у неї речей, які можуть бути предметом або знаряддям посягання на власність, здійснюють огляд місця події, транспортних засобів, приміщень, що перебувають у її володінні або користуванні. Всі ці процесуальні дії повинні супроводжуватися належним документальним оформленням – складанням протоколів, залученням понятих, фіксацією часу й підстав затримання, роз'ясненням прав і обов'язків затриманому.

Узагальнюючи, адміністративне затримання в системі заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності виступає одночасно інструментом оперативного реагування на посягання на майно й важливим елементом доказової діяльності. Від чіткого нормативного окреслення підстав, строків, суб'єктів та процедур затримання, а також від фактичного дотримання цих вимог у практиці Національної поліції залежить не лише ефективність притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності, а й реальність конституційних гарантій прав людини, включно з правом власності та правом на свободу та особисту недоторканність.

Переходячи до другої стадії – розгляду справи про адміністративне правопорушення та ухвалення постанови, доцільно акцентувати увагу на тому, що на ній вирішального значення набувають процесуальні механізми забезпечення участі необхідних суб'єктів провадження. Центральне місце серед них у контексті посягань на право власності посідає доставлення порушника. Під адміністративним доставленням порушника слід розуміти адміністративно-примусове вилучення особи, що скоїла адміністративний проступок, з місця вчинення цього правопорушення або з місця виявлення правопорушника та супровід його в орган, який вправі вирішувати питання про адміністративне затримання або притягнення до адміністративної відповідальності [10, с. 60]. Відповідно до ст. 259 КУпАП, доставлення до підрозділу поліції чи іншого компетентного органу застосовується у випадках, коли неможливо скласти протокол на місці вчинення правопорушення, хоча складення протоколу є обов'язковим [8]. Метою доставлення є встановлення особи правопорушника, належна фіксація події, оформлення протоколу та інших матеріалів, зокрема при вчиненні правопорушень, зв'язаних з посяганням на охоронювані об'єкти, інше майно, при вчиненні порушень земельного законодавства тощо.

Розгалужений масив процесуальних дій, що здійснюються від моменту первинної фіксації факту адміністративного проступку у сфері охорони права власності і до забезпечення явки особи на стадії розгляду справи по суті, свідчить про центральну роль Національної поліції в механізмі адміністративно-правового реагування на посягання на власність. Така діяльність потребує, з одного боку, оперативності й здатності швидко локалізувати правопорушення та організувати доставлення особи в можливо короткий строк, дотримуючись установлених часових меж перебування в приміщеннях органів охорони громадського порядку; з іншого – безумовного дотримання вимог законодавства про адміністративні правопорушення та фундаментальних принципів законності, справедливості, пропорційності, презумпції невинуватості, поваги до честі, гідності та особистої свободи людини. Саме баланс між ефективністю забезпечення провадження через доставлення і гарантіями прав людини визначає якість адміністративно-процесуальної діяльності державних органів у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності.

Санкції адміністративно-правових норм, спрямовані на обмеження прав і свобод людини і громадянина, а також застосування заходів забезпечення можуть бути виправдані лише за умови, що кожне рішення правозастосовного органу ґрунтується на чіткій, прозорій процедурі, приймається уповноваженою посадовою особою в межах її компетенції та має належне обґрунтування. У цьому контексті доцільно виокремити щонайменше три ключові критерії оцінки законності адміністративно-процесуальної діяльності державних органів у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності:

правильність кваліфікації правопорушення та обґрунтованість застосування заходів адміністративного впливу, включно із заходами забезпечення провадження;

реалізація повноважень виключно тим суб'єктом, якому вони прямо надані законом, без виходу за встановлені межі компетенції;

строге дотримання процедурних вимог КУпАП та спеціального законодавства.

Окремий вимір адміністративно-процесуальної діяльності державних органів у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності становить реалізація функції взаємодії та сприяння іншим суб'єктам публічної адміністрації. З огляду на те, що інституційно таке співробітництво охоплює широкий спектр органів виконавчої влади та спеціалізованих контролюючих структур, доцільно зосередити увагу на його особливостях саме крізь призму діяльності Національної поліції як базового суб'єкта первинного реагування. Ідеться не лише про загальне інформаційне співробітництво, а й про виконання органами Національної поліції конкретних процесуальних дій на прохання або в інтересах органів, уповноважених розглядати окремі категорії справ про адміністративні правопорушення у сфері охорони права. У сучасній українській моделі адміністративної юрисдикції значна частина правопорушень, дотичних до власності, віднесена до компетенції спеціалізованих органів. Водночас практичне виявлення таких деліктів, забезпечення прибуття правопорушника, фіксація окремих доказів часто здійснюється саме поліцейськими підрозділами. З огляду на це, можна виокремити кілька основних груп органів, у взаємодії з якими Національна поліція реалізує свої адміністративно-процесуальні повноваження у сфері охорони права власності.

По-перше, співробітництво з Державною службою України з питань праці проявляється насамперед у справах про дрібне викрадення чужого майна (ст. 51 КУпАП), вчинене в межах трудо-

вих колективів – на підприємствах, в установах, організаціях. У ході перевірок, що проводяться інспекторами праці, виявляються факти привласнення або розтрата матеріальних цінностей роботодавця, незаконного заволодіння інструментом, спецодягом, обладнанням тощо, які за своїми ознаками підпадають під склад ст. 51 КУпАП. У таких ситуаціях Національна поліція забезпечує належну фіксацію події, приймання відповідних матеріалів від Держпраці, відібрання пояснень у працівників і посадових осіб, проведення необхідних оглядів та, за наявності підстав, складання протоколів про адміністративне правопорушення. Це дозволяє перевести виявлені контролюючим органом факти у площину адміністративно-юрисдикційної діяльності щодо захисту майнових прав.

По-друге, у взаємодії з органами рибохорони Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм ключове значення мають склади, пов'язані з використанням водних об'єктів і тваринного світу як об'єктів державної власності (ст.ст. 48, 50 КУпАП). Самовільне захоплення водних об'єктів, незаконне самовільне водокористування, переуступка права водокористування, переуступка права користування об'єктами тваринного світу посягають на майнові інтереси держави. Національна поліція у таких випадках здійснює оперативне затримання осіб, що вчиняють правопорушення, зупинку транспортних засобів (суден, автомобілів), огляд і тимчасове вилучення знарядь лову, незаконно здобутих водних біоресурсів, інших речей, забезпечує охорону місця події. Отримані матеріали й результати процесуальних дій передаються до органів рибохорони, які, спираючись на них, оформлюють протоколи за ст.ст. 48, 50 КУпАП і ініціюють притягнення винних до відповідальності.

По-третє, у відносинах з Державним агентством лісових ресурсів України центральним є захист права державної власності на ліси, закріплений у ст. 49 КУпАП, а також низка ситуацій, коли дрібне викрадення чужого майна стосується лісопродукції, лісоматеріалів, іншого майна лісогосподарських підприємств. Самовільна переуступка права лісокористування чи укладення угод, що порушують право державної власності на ліси, як правило, виявляються лісовою охороною, але потребують силової підтримки з боку Національної поліції. Поліцейські підрозділи забезпечують виявлення та зупинку транспортних засобів із незаконно заготовленою деревиною, проведення оглядів і тимчасове вилучення лісопродукції, документів на вантаж, фіксацію факту самовільного користування лісовими ресурсами, опитування причетних осіб. На основі цих дій уповноважені посадові особи Держлісагентства складають протоколи, здійснюють розрахунок завданих збитків і вживають заходів до їх відшкодування.

По-четверте, взаємодія з Державною екологічною інспекцією України має міжгалузевий характер, оскільки Держекоінспекція залучена до захисту права державної власності на надра, води, ліси й тваринний світ – відповідно ст.ст. 47 – 50 КУпАП. Самовільне користування надрами, самовільне захоплення водних об'єктів або водокористування, укладення угод, що порушують право державної власності на природні ресурси, часто вчиняються у віддалених місцевостях, із використанням спеціальної техніки чи складних схем формальної «легалізації». У таких умовах Національна поліція, діючи спільно з інспекторами Держекоінспекції, забезпечує зупинку робіт (наприклад, незаконного видобування корисних копалин або самовільного використання вод), огляд територій, техніки, документації, тимчасове вилучення обладнання, добутої продукції, що є об'єктом державної власності. Зафіксовані поліцією дані слугують доказовою базою для складання протоколів за ст.ст. 47–50 КУпАП і визначення розміру завданої шкоди державі як власникові відповідних ресурсів.

По-п'яте, взаємодія з Державною податковою службою України проявляється передусім у площині захисту майнових прав держави та інших суб'єктів господарювання в справах за ст.ст. 51, 51-2 КУпАП. Матеріали податкових перевірок нерідко виявляють факти дрібного викрадення чужого майна (наприклад, привласнення готівкової виручки, майна підприємства службовими особами) чи незаконного використання об'єктів права інтелектуальної власності (ст. 51-2 КУпАП). У таких випадках Національна поліція забезпечує проведення оглядів приміщень і носіїв інформації, тимчасове вилучення незаконно виготовленої продукції, обладнання, матеріалів, що використовуються для порушення прав інтелектуальної власності. Отримані результати використовуються як підстава для складання протоколів за ст.ст. 51, 51-2 КУпАП і подальшого притягнення винних до відповідальності.

Вказане співробітництво здійснюється на всіх стадіях провадження – від моменту виявлення факту посягання до виконання постанови у справі. На етапі порушення справи поліція часто

виступає «першою ланкою» реагування, передаючи зібрані матеріали до компетентного органу (посадової особи). На стадії розгляду справи – забезпечує явку осіб, сприяє витребуванню додаткових доказів, виконує окремі процесуальні доручення. У процесі виконання постанови – бере участь у реалізації адміністративних стягнень (наприклад, у частині сприяння органам державної виконавчої служби, забезпечення доступу до об'єктів майна, припинення триваючих правопорушень).

Таким робом, адміністративно-процесуальна діяльність Національної поліції та інших державних органів у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності не зводиться до «вузького» розуміння юрисдикції як винесення постанови про стягнення. Вона охоплює розгалужений комплекс взаємопов'язаних дій, який забезпечує реальний, ефективний захист права власності як одного з базових конституційних благ у публічно-правовому вимірі.

Висновки. Підсумовуючи викладене, констатуємо, що адміністративно-процесуальна діяльність державних органів у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони права власності постає як «динамічний зріз» їхньої компетенції, в межах якого матеріально-правові повноваження набувають реального змісту через послідовні стадії провадження. Саме через порушення справи, її розгляд, перегляд постанови та виконання прийнятих рішень забезпечується не лише притягнення правопорушників до відповідальності, а й відновлення порушених майнових прав, реалізація правовідновлювальної і компенсаційної функцій адміністративно-правової охорони власності. Ключовим суб'єктом первинного реагування на адміністративні проступки майнового характеру є Національна поліція України. Її адміністративно-процесуальна компетенція охоплює увесь комплекс базових юрисдикційних повноважень: від виявлення та фіксації правопорушення, складання протоколу, застосування заходів забезпечення провадження – до участі у виконанні постанов і внесення подань щодо усунення причин та умов вчинення деліктів. У цьому аспекті адміністративно-процесуальна діяльність Національної поліції виконує системоутворювальну роль у механізмі адміністративно-правової охорони права власності.

Суттєвим є також виявлення асиметрії між обсягом адміністративної юрисдикції різних органів та змістом їх адміністративно-процесуальних повноважень. Значна частина складів правопорушень, що посягають на власність, документується саме працівниками поліції, тоді як остаточні рішення ухвалюються, як правило, судами. В інших випадках функції виявлення, фіксації й розгляду зосереджуються у спеціалізованих центральних органах виконавчої влади, хоча фактичне первинне реагування нерідко здійснюється поліцейськими підрозділами. Така конфігурація свідчить про специфічну роль поліції: її завдання виходять за межі «вузької» моделі юрисдикційного органу і тяжіють до функцій інтегратора, який забезпечує доказову, організаційну та силову підтримку всієї системи органів, що здійснюють адміністративне провадження у справах, пов'язаних із посяганнями на власність.

Значне навантаження у структурі адміністративно-процесуальної діяльності припадає на заходи забезпечення провадження – насамперед адміністративне затримання. Вони, з одного боку, виконують функцію оперативного припинення делікту й недопущення подальшої шкоди майну, а з іншого – створюють передумови для належного документування правопорушення та ідентифікації його суб'єктів. Водночас застосування таких заходів неминує пов'язане з істотним втручанням у сферу особистої свободи, недоторканності приватного життя та майна, що зумовлює підвищені вимоги до законності, пропорційності й процесуальної формалізованості дій уповноважених посадових осіб. У цьому світлі дотримання строків розгляду справ, визначених ст. 277 КУпАП і сформованих виходячи з умов «мирного» правопорядку, набуває особливої складності в умовах воєнного стану, перебоїв з електропостачанням, обмеженого доступу до реєстрів та інших інфраструктурних викликів, що додатково підвищує вимоги до організаційної спроможності поліції та інших суб'єктів адміністративної юрисдикції.

Інституційна взаємодія Національної поліції з іншими органами публічної адміністрації – Державною службою України з питань праці, органами рибохорони, Державним агентством лісових ресурсів України, Державною екологічною інспекцією України, Державною податковою службою України тощо – у справах за ст.ст. 47 – 51-4 КУпАП демонструє кооперативний характер адміністративно-процесуальної діяльності у сфері охорони права власності. Спеціалізовані органи здійснюють галузевий контроль і розгляд справ, тоді як поліція забезпечує оперативне виявлення деліктів, первинне збирання доказів, реалізацію заходів забезпечення та процесуальне сприяння на всіх стадіях провадження. Така модель, підвищуючи ефективність реагування завдяки поєд-

нанню спеціальних знань і поліцейських інструментів примусу, водночас вимагає подальшого нормативного узгодження, щоб мінімізувати ризики фрагментації практики, дублювання повноважень та виникнення «прогалин юрисдикції».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. У двох томах: Том 1. Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с. URL: <https://kup.edu.ua/doc/administrativne-pravo-ukrajini.-akademichniy-kurs-pidruch.-u-dvoh-tomah-tom-1.pdf> (дата звернення: 10.12.2025).
2. Адміністративне затримання: що потрібно знати. *Юридична Газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/administrativne-zatrimannya-shcho-potribno-znati.html> (дата звернення: 10.12.2025).
3. Беньковський С.Ю. Правові засади та принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків. 2009. 219 с. URL: <http://search.nbuv.gov.ua/publ/REF-0000297864> (дата звернення: 10.12.2025).
4. Битяк Ю.П. Наукові основи систематизації законодавства України про адміністративні проступки. «Проблеми систематизації законодавства України про адміністративні правопорушення»: матеріали міжнародної наук.-практ. конференції. У 2-х ч. (7-8 грудня 2006 р.). Сімферополь, 2006. С. 5–7. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3dc155a5-b3a0-4e9a-bf82-2ee70e7420f5/content> (дата звернення: 10.12.2025).
5. Габрелян А.Ю. Адміністративна відповідальність в галузі охорони. *Матеріали конференції МЦНД*, 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/mcnd-19.03.2021.law-gov.03> (дата звернення: 10.12.2025).
6. Габрелян А.Ю. Форми адміністративно-правового забезпечення державної політики у протидії. *Матеріали конференцій Молодіжної наукової ліги*, 2021. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/liga/article/view/9731> (дата звернення: 10.12.2025).
7. Живицька Л.І. Стадії провадження справ про адміністративні правопорушення при їх розгляді різними державними органами. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*, 2012. № 6. С. 161–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2012_6_31 (дата звернення: 10.12.2025).
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*, 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 10.12.2025).
9. Остапенко О.І., Ковалів М.В., Єсімов С.С., Гулак Л.С., Отчак Н.Я., Остапенко Л.О. Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2021. 618 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua> (дата звернення: 10.12.2025).
10. Рекеда Д.Ю. Доставлення порушника та організаційно-правові засади його застосування. *Правова держава*, 2015. № 20. С. 57–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2015_20_13 (дата звернення: 10.12.2025).
11. Справа № 465/6730/17, Провадження № 3/465/355/18. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/71819370> (дата звернення: 10.12.2025).
12. Справа № 673/1002/24, Провадження № 3/673/663/24. URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/122042674?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.12.2025).
13. Фазикош О.В. Поняття та сутність провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2012. № 18. С. 183–185. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3864c820-b264-410b-b375-ef7d0dafb01e/content> (дата звернення: 10.12.2025).